

**Over het voorkomen van
Vitrina (Eucobresia) diaphana Drap. in Nederland**

(With an English summary)

door

A. W. ARENDS en L. P. POUDEROYEN

Van de drie *Vitrina*-soorten, *V. (Vitrina) pellucida* (Müll.); *V. (Eucobresia) diaphana* Drap. en *V. (Phenacolimax) major* (Fér.), welke in ons land gevonden worden, is alleen de eerste algemeen en van vele vindplaatsen in de meeste provincies vermeld. De beide andere soorten komen zeer plaatselijk voor.

V. (Ph.) major is alleen bekend van enkele plaatsen in Zuid-Limburg, in de gemeenten St. Pieter, Houthem, Valkenburg en Wittem (VAN BENTHEM JUTTING, 1947, p. 73).

Het meest interessant is echter de verspreiding van *V. (E.) diaphana*. Deze soort werd, wat Nederland betreft, voor het eerst vermeld door DEN DOOP, die haar vond langs een beekoever te Beek bij Nijmegen op 20 Sept. 1913. De vondst werd gepubliceerd in 1916 in *De Levende Natuur* (DEN DOOP, 1916a, p. 264) en eveneens in het *Tijdschrift der Nederlandsche Dierkundige Vereeniging* (DEN DOOP, 1916b, p. 373). De vindplaats wordt als volgt beschreven: „Ik vond ze — zoals reeds gezegd — te Beek aan een beekoever. Deze was zeer vochtig en met gras begroeid. Zij hield zich juist op die plekjes op, waar het water uit den bodem sijpelde” (DEN DOOP, 1916a, p. 292). Ook in 1915 heeft DEN DOOP, blijkens genoemde publicatie (DEN DOOP, 1916a), de dieren daar aangetroffen, op 29 Sept.

In de meeste Nederlandse literatuur en ook in enkele werken over midden-Europese mollusken worden deze vondsten geciteerd [DORSMAN en DE WILDE, 1929, p. 164: „gevonden bij Ubbergen”; VAN BENTHEM JUTTING, 1933, p. 275: „... langs een beekoever bij Ubbergen”; EHRMANN, 1933, p. 100: „An wenigen Punkten Belgiens, an einem in Holland (Ubbergen bei Nijmegen)“].

In de jaren, die op de publicatie van DEN DOOP volgden, is herhaaldelijk getracht de soort bij Ubbergen terug te vinden, o.a. tijdens het congres van de Nederlandse Malacologische Vereniging op 11 en 12 Sept. 1937 en door zelfstandige verzamelaars, echter zonder resultaat. Men nam aan dat de soort voor dit gebied verloren was gegaan en het heette, dat ingrijpende veranderingen in het terrein hiervan wel de oorzaak zouden zijn (huizenbouw).

In Aug. 1934 werd *Vitrina diaphana* in Zuid Limburg ontdekt

door J. B. HENRARD in een moerasbos aan de Geleen (HENRARD, 1934, p. 5). Bij een nieuw bezoek aan dezelfde vindplaats in Juli 1942 werd de soort niet aangetroffen, doch wel betrekkelijk kort daarbij in de gemeente Schinnen (HENRARD, 1942, p. 119-120). Uit andere onderzoekingen is gebleken, dat deze soort zich in het stroomgebied van de Geleen heeft gehandhaafd. Zij werd aangetroffen o.a. in de gemeente Schinnen bij Tulle door W. H. NEUTEBOOM op 24 Sept. 1949 en bij Nuth en Schinnen door enige leden van de Nederlandse Malacologische Vereniging op 22 April 1950. Buiten het Geleendal werd zij verzameld door E. SCHOENMAKERS in de gemeente Amby bij Severen op 25 Nov. 1944.

Thans hebben de schrijvers het geluk gehad niet alleen de oorsprong van de Elsbeek in Beek terug te vinden maar ook aldaar en in Ubbergen en omgeving de lang verloren gewaande soort weer aan te treffen en wel tijdens enige excursies op 16 en 17 Aug. 1953, Febr. 1954, 10-12 Sept. 1954 en Aug. 1955, dus na ongeveer 40 jaren. Blijkbaar zijn de terreinveranderingen niet van zodanige aard geweest, dat de soort verdwenen is. Gezien de grootte van de thans aangetroffen populaties is het echter onbegrijpelijk, dat, ondanks de vele naspeuringen, het dier in al die tussenliggende jaren onopgemerkt is gebleven. Het is o.i. althans ondenkbaar, dat de soort zich hier opnieuw zou hebben gevestigd. Veeleer moeten we aannemen, dat zij zich steeds heeft gehandhaafd, doch eenvoudig over het hoofd is gezien.

DEN DOOP (1916b) noemt als vindplaats met name de Elsbeek. Deze beek ontspringt in de heuvelrug betrekkelijk dicht bij de vroegere Duitse grens en komt aan de oppervlakte in een terrein, dat ter plaatse sinds lange tijd „De Elzen” wordt genoemd. De bron bevindt zich temidden van de erven van enige hofsteden, welke reeds lang voor de publicatie daar moeten hebben gestaan. Ook bevond zich daar een oude wasserij, „De Elsbeek” geheten, die het beekwater in gemetselde spoelputten opving. Verder stond er een oude villa, eveneens „De Elsbeek” genaamd. Aan dit deel van het terrein is blijkbaar weinig veranderd, de villa is echter later verdwenen en de wasserij is buiten gebruik geraakt.

Volgens op het gemeente-archief te Beek verkregen gegevens was de Elsbeek slechts zeer kort en liep uit in een soort meertje of poel, waaraan of waarbij een watermolen lag. De watermolen is verdwenen en van de poel zijn nog enige resten over. Het laagst gelegen gedeelte van dit meertje werd in de jaren voor de oorlog ingericht als zwembad, dat echter na de oorlog weer in verval is geraakt. In 1954 zijn de bassins weer min of meer hersteld en uitgebreid en thans wordt hierin een forellenwekerij uitgeoefend. Op het terrein van

dit voormalige bad is bij onze excursies de soort niet aangetroffen. Wel werd zij in 1953, 1954 en 1955 gevonden langs een greppel welke parallel met het bad (en dus met de vroegere Elsbeek) loopt aan de overkant van het weggetje (Elzenweg), dat daar eveneens langs loopt. Op 28 Aug. 1955 werd de soort ook weer gevonden in de directe omgeving van de oorsprong van de Elsbeek op het erf van een van de eerder genoemde hofsteden.

Het terrein in deze omgeving van Nijmegen is zeer interessant. De verkeersweg (Ubbergseweg), die, van Nijmegen komend, via Ubbergen en Beek loopt tot de voormalige Duitse grens en vandaar verder via het geannexeerde gebied Duitsland ingaat, verdeelt dit terrein in twee sterk verschillende delen. Links bevindt zich het zeer laag gelegen poldergebied, dat o.a. de Ooypolder en de Smorenhoeck omvat en waarvan de grondsoort een vrij zware klei is. Rechts verheft zich een tamelijk hoge rug — stuwmoraine uit de voorlaatste of grote ijstijd (Riss-glaciaal) — bestaande uit diluviaal zand. De rug loopt vrijwel ononderbroken tot in Duisland door en omvat o.m. de Sterrenberg en het gebied van de Teufelsberg.

Voor een belangrijk deel is de heuvelrug begroeid met gemengd loofbos, dat bij de vrij talrijk voorkomende villa's meestal in de tuin is opgenomen. In deze hoge rand ontspringen talrijke bronnen en bronnetjes (waarvan de Elsbeek er een is), die hun water in kleine beekjes, vaak nauwelijks meer dan een greppel, afvoeren. Ten dele wordt dit water opgevangen in een stelsel van goten en putten, ten dele vindt het toepassing in de tuinen voor waterpartijen en vijvertjes. De brongebieden en ook de oevers van de beekjes zijn vaak zeer drassig, zodat een biotoop ontstaat, die zeer geschikt is als woonplaats voor deze *Vitrina*-soort, die immers een voorkeur heeft voor moerasig bos. Botanisch wordt deze streek gekenmerkt door interessante soorten als goudveil (*Chrysosplenium alternifolium*), groot springzaad (*Impatiens noli tangere*), Fuchs' kruiskruid (*Senecio Fuchsii*) en gele dovenetel (*Galeobdolon luteum*). Verder diverse levermossen.

Het moge aan de ene kant verwondering wekken, dat zolang geen vondsten werden gedaan, aan de andere kant geven toch ook verscheidene stukken van dit gebied, op het eerste gezicht, niet veel hoop op het aantreffen van een rijke molluskenfauna. Zware beukenbomen doen althans aan de voet van de helling niet veel goeds verwachten, terwijl de zwarte, vaak bijna kale modder er ook niet erg hoopgevend uitziet. Toch werden juist op een dergelijk gedeelte van het terrein onze eerste vondsten gedaan en wel op een zeer drassig afvalveldje.

Tegenover de Jeugdherberg te Ubbergen, aan de overkant van de straatweg, bevindt zich, grenzend aan de tuin van een villa, een

stukje beukenbos met ondergroei van vlier, dat ten dele zeer nat is, en de oever vormt van een klein waterstroompje, dat de tuin begrenst. De bodem zelf is onbegroeid. Hier werd aan allerlei afval *Vitrina diaphana* voor het eerst weer gevonden. Thans (1957) heeft men hier in verband met wegverbreding veel gekapt en geëgaliseerd. Het is dus niet uitgesloten dat deze vindplaats verloren is of gaat.

Hierna werd vanzelfsprekend de heuvelrand tussen Nijmegen en Beek nauwkeuriger onderzocht, waarbij kwam vast te staan, dat de soort dit gehele gebied bewoont. Langs de Ubbergseweg loopt, aan de voet van de hoge rand eveneens een beekje, door een muurtje van de weg gescheiden. Hier is de bodem zandig, doch ook hier bleek, aan vast substraat, *V. diaphana* te leven. Bij een onderzoek in het brongebied van de beek „de Oorsprong” werd in 1953 slechts één exemplaar buitgemaakt, doch in 1954 en 1955 bleek de soort ook daar min of meer abundant voor te komen. Hier bestond het substraat hoofdzakelijk uit takjes en houtspaanders.

Tot in 1956 werd zij echter niet verder aangetroffen dan Beek. Het gebied van Wyler met Wylerberg en Teufelsberg (waar enige jaren geleden *Vitrea contracta* voor het eerst voor deze omgeving bekend werd) leverde geen vondsten op. Dit terrein lijkt ook wel enigszins af te wijken van dat tussen Nijmegen en Beek, hoewel ook hier de hoge rand zeer vochtrijk is, b.v. daar waar deze door een muur van de weg gescheiden is. Deze muur wordt n.l. door een voortdurende stroom water constant kletsnat gehouden.

Op 9 en 10 Juni 1956 werd in Beek wederom een congres van de Nederlandse Malacologische Vereniging gehouden, waarbij excursies in de omgeving werden gemaakt. Veel hoop op het vinden van *V. diaphana*, buiten de reeds bekende vindplaatsen was er niet en het was bovendien nog een beetje vroeg in het jaar. Immers de soort is éénjarig en heeft haar optimale ontwikkeling in de winter, waarna de volwassen dieren sterven en de eieren in de grond tot ontwikkeling komen. Eerst in de tweede helft van het jaar (Juli-Aug.) komen de jonge dieren tevoorschijn. Tijdens de excursies werden dan ook langs de Elzenweg zeer kleine exemplaren gevonden.

Ook aan de voet van de Teufelsberg werd weer een onderzoek ingesteld. Hier bevindt zich n.l. de ingang van het bijzonder mooie Filosofendal. De beek, die door dit dal stroomt, vormt ter plaatse een soort moeras alvorens onder de weg door te duiken en in het Wylermeer uit te stromen. Dit moeras heeft een zeer dichte vegetatie van *Carex*, wilgjes, leverkruid (*Eupatorium cannabinum*), brandnetel (*Urtica*) e.d. Tussen de halfvergane resten van deze planten bleek ook hier *Vitrina diaphana* voor te komen. Het opmerkelijke op deze vindplaats was echter dat er vele volwassen, zeer grote exemplaren werden

aangetroffen, hetgeen voor Juni zeker niet gewoon is. Het is natuurlijk moeilijk na te gaan of dit vroeg ontwikkelde jongen of wel overjarige exemplaren waren, die het lang hebben uitgehouden.

Het is opgevallen, dat de voorkeur van de soort voor grasoeveren, waarop DEN DOOP zozeer de nadruk legt, slechts denkbeeldig is. Zij werd meestal juist aan vrij stevig substraat gevonden, zoals stenen, allerlei afval, scherven, takken en ook wel aan doorweekt papier. Eigenlijk had slechts een van de vindplaatsen en wel degene, die in de onmiddellijke nabijheid ligt van de oorspronkelijke vindplaats van DEN DOOP, een vegetatie, waarin vrij veel gras voorkwam en ook daar zaten de dieren nog vrijwel steeds aan stenen gekleefd en hoogst zelden op de grond of aan gras. Op de vindplaats aan de voet van de Teufelsberg echter leefden de dieren op de grond of aan rottende bladeren, zodat deze leefwijze het meest overeenkomt met die welke in Zuid Limburg is waargenomen. Hun winterhardheid werd wel bewezen na de strenge winter van 1954 toen in Beek nog enkele exemplaren in Februari tussen de smeltende sneeuw werden aangetroffen.

We kunnen dus concluderen dat *Vitrina diaphana* in de omgeving van Nijmegen een verspreidingsgebied heeft dat zich praktisch uitstrekt van Ubbergen tot aan de Duitse grens.

SUMMARY

Vitrina (Eucobresia) diaphana Drap. has been recorded from the Netherlands for the first time in 1916 by DEN DOOP, who found this species on a grassy bank at Beek near Nijmegen in 1913 and again in 1915. After his publication several collectors tried to find it again in the same locality, but without result. It seemed that the species had disappeared and it was said that this was probably due to changes in the terrain.

In 1942 *V. diaphana* was discovered in the Southern part of Limburg on the banks of the river Geleen in a marshy woodland, by J. B. HENRARD. There the species has maintained its position up to now.

The authors have now been so lucky as to rediscover the species near Beek in August 1953 where it was observed again in September 1954 and in August 1955. In June 1956 the species was found also further to the East, at the entrance of the valley called "Filosofendal". In several places on the northern slope of the high hills between Nijmegen and Wyler the animal lives in big populations.

LITTERATUUR

- BENTHEM JUTTING, TERA VAN, 1933. Gastropoda Prosobranchia et Pulmonata, Mollusca (I), Fauna van Nederland, afl. VII, Leiden, Sijthoff.
- BENTHEM JUTTING, W. S. S. VAN, 1947. Lijst van Gemeenten als vindplaatsen van Nederlandsche Mollusken. Basteria, vol. 11, pp. 54-86.
- DOOP, J. DEN, 1916a. Een nieuwe slak voor de Nederlandsche fauna. (*Vitrina diaphana*, de zwartmantelige glasslak). De Levende Natuur, vol. 20, pp. 264-267 en 289-293.
- DOOP, J. DEN, 1916b. Vorläufige Mitteilung über inselartiges Vorkommen von Landschnecken im diluvialen Rhein - Maas - Hochterrassen - Abschnitte Nimwegen - Krefeld, Tijdschr. Ned. Dierk. Ver. (2) vol. 14, pp. 373-382.
- DORSMAN, L., en I. A. J. DE WILDE, 1929. De land- en zoetwatermollusken van Nederland. Groningen - Den Haag, Wolters.
- EHRMANN, P., 1933. Mollusca, Tierwelt Mitteleuropas Band II, Lief. 1, Leipzig.
- HENRARD, J. B., 1934. *Vitrina diaphana* in Zuid Limburg (Korte mededeling). Corresp. bl. Ned. Malac. Ver., no. 1, p. 5.
- HENRARD, J. B., 1942. Over het voorkomen van *Vitrina diaphana* Drap. (Mededelingen aan de leden). Corresp. bl. Ned. Malac. Ver., no. 20, pp. 119-120.